

Rektor Falster og Ribe

af Jens Vind

Mandag den 13. januar 1727 var den store dag i rektor Falsters liv: den dag da han kunne indvie den nye skole og dermed de ydre rammer for det værk han gennem snart 15 år havde arbejdet på. I den nye protokol som Falster havde indrettet da han tiltrådte sit rektorat 1723, beretter han ret udførligt om festens forløb. Lørdagen forud var der udgået invitationer til byens honoratiores, "alle fornemme Folk i Byen af begge Kiøn, til at paahøre hans Tale, og derefter i Rectoris Residentz Puggaard at bivaane og tage Deel i en sømmelig Tidsfordriv og Fornøyelse". På selve indvielsesdagen, om mandagen, ankom rektor i spidsen for mesterlektianerne i optog fra sin bolig, blev modtaget med trompetfanfare, og da de fornemme gæster havde taget plads, holdt han en versificeret tale ex cathedra. Afbrudt af musik varede den halvanden time og skulle egentlig have været længere, men måtte forkortes "formedelst Rectoris Upasselighed". Det blev biskop Thura der afsluttede den officielle del af indvielsen.

Var der noget at sige til at Falster blev dårlig? - Det var *hans* store dag: virkeliggørelsen af alle hans drømme. Alle de indbudte gæster vidste hvor meget Falster havde betydet og stadig betød for Ribe Katedralskole, ikke mindst den lille fru Harboe fra Støvringgård ved Randers, hvor han ofte tilbragte sine ferier. Også biskoppen, Laurids Thura, værdsatte hans indsats og støttede den med sin egen - men tog rigtignok også æren. Men sådan *var* det jo: en skolemand, selv en rektor, regnedes ikke for noget. En *academicus*, der ville frem i verden, kunne godt begynde som rektor, hvis han var magister (det krævedes dog!), men rektoratet var kun et springbræt til en karriere i kirken. Men således var det ikke for Falster; han havde på forhånd afskåret sig derfra, for han havde ikke taget teologisk eksamen fra Universitetet. Det skyldtes dels at han så tidligt var kommet ud i skolen, dels at han allerede i skoleårene i Nykøbing F. fornemmede en stor lede ved den teologiske maskepi og en tilsvarende stor kærlighed til den latinske filologi. Men på Universitetet dengang var filologien kun regnet for *ancilla theologiae*, teologiens slavinde, ligesom alle de andre videnskaber, selv de naturvidenskabelige som dog ellers havde en kraftig opblomstring i det 17. århundrede. Det store, ja det eneste tællende - og brødgivende - studium ved Universitetet var teologien.

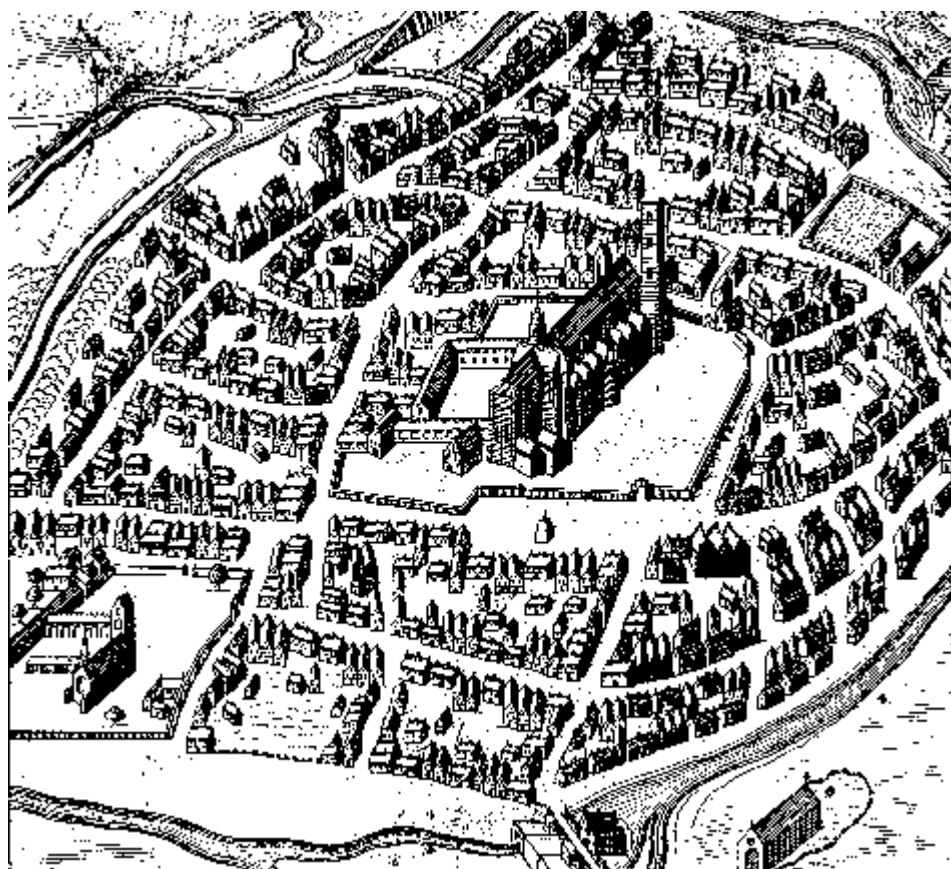
Hvad havde bragt den unge lollipop til den fjerneste udkant af kongeriget? - En pur og skær tilfældighed og Ribe Katedralskoles gode lykke. I 1712 var den daværende rektor Bhie afgået ved døden, og skolen skulle have en ny rektor. Det blev magister Hans Sirich, og til medhjælp fik han den 30-årige Otto Svinning, der imidlertid døde endnu inden han kunne tiltræde sin stilling. I denne vanskelige situation var det at biskop Oksen fik kaldet den unge Falster. Den 1. oktober 1712, kun 22 år gammel, tiltrådte han sin nye stilling som konrektor.

Det kan næppe have været det yndige klima i Ribe der i første omgang overbeviste den unge øbo om at han skulle have sin fremtid her. Jo, hvis det havde været i maj måned han ankom, hvor lærken sang over den grønne marsk og høduften begyndte at brede sig i byen; - men det var om efteråret, hvor stormen peb i domkirkens vindfløje og fugletrækkets sørgmodige toner i natten fortalte om vinterens komme. Og han har næppe undgået allerede i sit første år i byen at høre den dumpe

truende rullen, som fortalte alle der boede i byen, at nu kom havet - stormfloden, som forvandlede de tre sider af Ribe til et frådende hav, der heller ikke skånedes byens gader og huse.

Og byens gader og huse, ja, dem stod det ilde til med i forvejen. Ribe i 1712 var en fattig, dårligt vedligeholdt by, stedvis en ruinhob. Den store katastrofe, svenskekrigene i det foregående århundrede, var slet ikke overstået for Ribes vedkommende. Det var tværtimod helt klart, at byen aldrig ville rejse sig til tidligere storhed. Havnen, Skibbroen, symbolet på velstand og handel, lå øde hen, åen var sandet til. En sidste gang havde byen været Danmarks havn mod vest; det var da prins Jørgen i 1668 var gået om bord på et skib ved Yderbjerrum for at sejle til England; kun af vanvare eller gammel vane kunne endnu engang imellem et hollandsk fladbundet skib vove sig ind i åløbet for at hente et parti stude; i byen selv glemte borgerne efterhånden den gamle vej over havet: rederivirksomhed flyttede til Fanø og Rømø, eller til østkysten. Studedriften kom et par gange om året gennem byen og gav vel lidt afkast, men sled også på broer og gader. Heldigvis havde byen sit frodige marskland - efterhånden den eneste kilde til lidt velstand.

Men skolen da? Den gamle ærværdige domskole, som Peder Palladius, Ole Borch, Anders Bording og så mange andre af Danmarks store navne var kommet fra, den må vel have øvet en vis tiltrækning på en mand fra Lolland? - Skolen var ret besat til rotterne som resten af Ribe: bygningerne forfaldne, økonomien katastrofal, biblioteket stjålet af svenskerne, hørerne sløve og fordrukne, eleverne væk (der var i 1712 kun 14 disciple tilbage, deraf kun to i øverste klasse, mesterlektion!).

Bykort over Ribe fra Peder Terpagers *Ripae Cimbricae*, 1738. Kortet er oprindeligt tegnet til Peder Hansen Resens *Atlas Danicus* 1675, som aldrig nåede at blive udgivet. Forlægget findes som pennetegning på Det kgl. Bibliotek.

Trods alt: det optog der hin januar dag bevægede sig fra Puggård til skolen passerede på sin vej gennem hele det lærde gamle Ribe, Ribes *latinerkvarter*. Puggård, den gamle grundmurede kannikebolig fra slutningen af det 15. årh., havde siden reformationen været rektors residens; her havde Jens Pedersen Grundet, Hans Thomesen og Peder Hegelund boet. Længere op ad Puggårdsgade passerede optoget *Tårnbor*, den sidste katolske adelige biskopslægts lille herregård, der knejsede stolt og hånsk over byens borgerhuse; senere skulle den blive Hans Adolf Brorsons bolig og bispegård. På hjørnet af Puggårdsgade og Sønderportsgade lå (og ligger, men i dag uden gavl) et af Ribes smukke gavlhuse, dengang ejet af Peder Terpager, byens trofaste historiker, hvis værk *Ripae Cimbricae*, Ribes historie fra hedenold, netop i 1727 var sendt til bogtrykkeren i København.

Ak, ingen, og mindst oldingen Peder Terpager, havde anelse om, hvilken frygtelig skæbne der ventede manuskriptet: det gik op i luer med Københavns brand 1728, og den gamle mand måtte ud fra hukommelsen og sine notater rekonstruere værket, der så endelig udkom i Flensborg 1736, to år før forfatterens død. - Overfor, på hjørnet af Sønderportsgade og Skolegade lå et andet middelalderligt stenhus, den gamle kannikebolig *Snagdal*, som var stiftsprovstens residens. Den daværende stiftsprovst Søren Seerup boede ganske vist i ejendommen ved siden af, som han havde arvet efter sin fader. Det var Anders Sørensen Vedels berømte *Liljebjerget*, hvor den store danske humanist og historiker på Frederik den Andens tid havde udarbejdet og selv trykt sine samlinger til Danmarks historie. Lige overfor lå bispegården, en samling af mer eller mindre forfaldne bindingsværkshuse, hvoraf i dag kun det såkaldte *Hans Tavsens Hus* står tilbage, omend ikke helt på samme plads; det havde været sæde for Ribebisperne siden reformationen, men var stærkt forfaldent og blev opgivet som bispegård endnu i Falsters tid. - Så var optoget endelig fremme ved Domkirken og den nye latinskole overfor som strålede med sit forgyldte kongeinitial over hovedindgangen. "*Fr. IV 1724*" stod der, for skolens fornyelse havde taget sin begyndelse nogle år tidligere, med opførelsen af ny bolig til de 5 hørere, lærerne som fra gammel tid var knyttet til den.

"Gid du var selv så smuk fra Nør- til Sønderport", sagde Falster i sin tale til skoleindvielsen, med tanke på byen omkring skolen. Hans nye skole var det første grundmurede hus i Ribe i over hundrede år, og selvom det måske var lidt overdrevet at sammenligne den med Verdens syv

underværker, som han gør, siger det i hvert fald noget om byens tilstand i almindelighed, og at skolens nye bygninger stak af mod disse omgivelser! Men Ribe har altid været mere end sine huse, og det *åndelige* Ribe var ikke i forfald i samme grad som det materielle. Et vidnesbyrd herom er netop Peder Terpagers værk, den første danske byhistorie. I forordet hertil nævner Terpager sine forbilleder, berømte europæiske byers historier, i alfabetisk rækkefølge fra Amsterdam til Upsala, heriblandt ingen danske. Han nævner også kærligheden til sin by som den egentlige grund til, at han, over 80 år gammel, har mægtet at fuldføre værket. "Kun i éns fædrene by (*patria*) er man tilpas som en fisk i vandet". Denne kærlighed og trofasthed delte han med mange: rundt om i byens gamle gårde sad de stadigvæk, også her i nedgangstiden, slægtningene af Vedel, Tausen, Grisbeck og Friis. Da Seerup i 1700 havde genforenet det oprindelige "Liljbjerg", som havde været splittet op i to, lod han følgende indskrift der siger mere end mange ord, sætte over døren til sin berømte have:

"Saa blomstres LILJE-BJERG end efter Himlens Tykke, Hvor MESTER ANDERS lod de Danske Skrifter trykke Hvis Tilnavn VEDEL var: hans SØNNEDATTERS SØN, som fuldte dem i Rad, gjør Ynske-lenket Bøn: Att VEDELs blandet Sæd med SEERUPs Afkoms Grøde maa blomstres i Guds Frygt, og ikke legges øde, Imens om LILJER og BJERGE svever Vind. Bønhør Gud HUSETS VÆRT, som HAFVEN rettet ind."

Følelsen af sammenhæng, *tradition*, var bestemmende for byens borgere, og åbenbart smittede den, for også folk der flyttede til byen blev grebet af den. Det gjaldt byens præsident eller overborgmester siden år 1700 Casten Worm, der havde overtaget embedet efter sin fader Mathias Olesen Worm, der kongelig udnævnt var kommet fra København allerede 1667 - og det gjaldt altså også Falster. I denne sammenhæng spillede ægteskaberne en stor rolle: Allerede 1717, fem år efter sit komme, bekræftede Falster sit tilhørsforhold til byen og dens borgerskab ved at indgå ægteskab med Margrethe Baggesen, af den gamle Ribe-familie, som også var beslægtet med Vedel-familien. Kombinationen af lærdom og købmandskab/borgerskab var et velkendt fænomen i Ribe.

Og lærd var den unge Falster allerede. Han var endnu ved sin ankomst kun *baccalaur*, den laveste akademiske grad, men blev efter to år *magister*, den kvalifikation man skulle have for at bestride rektorposten, som han rent faktisk udøvede fra sin første ansættelse. Ved sin tiltræden som konrektor havde han formuleret sit program, traditionelt i den luthersk-melanchtonske stil; det nye lå ikke i tankerne, men i udførelsen af dem. Desværre véd vi ikke i detaljer hvordan Falster greb sagen an, men vi kan se at antallet af disciple straks viser en stigende tendens. I 1720 var der mindst 45 disciple, deraf 8 mesterlektianere, på otte år altså næsten en firdobling. Succesen skyldtes også, at Falster forstod at samarbejde både med sin rektor og biskoppen, Laurids Thura, som i 1713 havde efterfulgt biskop Oksen.

Udover at bringe skolen på fode fandt Falster også energi til at forske. Den klassiske filologi, navnlig latin, havde optaget ham fra hans egen skoletid; endnu i Nykøbing F. havde han oversat Ovids klagebreve fra landflygtigheden til dansk - måske sammenhængende med, at han på det tidspunkt nødtvungent var gået i gang med teologien, den forhadte *teologiske attestats*, som i 17. århundredes begyndelse var blevet næsten enerådende på universitetet, brødstudiet! De teologiske studier (som hans tidligt afdøde fader ellers havde ønsket) blev aldrig til noget, han blev heldigvis kaldet til Ribe og kunne med god samvittighed hellige sig filologien. I filologiens rige kunne han, som han selv siger, 'leve som i en fri republik og dømme frit om menneskelige forhold'. Teologiske disput'er havde han afsky for: "Jeg har nok i med gudfrygtig Sind at betragte og see op til de guddommelige Undere og sammen med den visere og bedre menige Mand roligt omfatte den fra Himmelen nedskikkede Sandhed, uanfægtet, uforstyrret og uforskrækket, medens jeg overlader

Ordstrid og Efterforskningers ørkesløse Subtilitet til de hellige Kamphaner." I de første 10 år af sin Ribe-tid udgav han i Leipzig og Flensborg en række værker, særlig inden for latinsk leksikografi og litteraturhistorie, der skabte ham europæisk ry for lærdom; det store værk han arbejdede på det meste af sit liv, en grundig kommentar til den romerske forfatter Aulus Gellius' *Noctes Atticae* ("Ribe-nætter til de attiske nætter", *Noctes Ripenses in Noctes Atticas*) fandt han ikke nogen forlægger til - manuskriptet befinder sig i dag på Det kgl. Bibliotek. Kun en lille 'specimen' (prøve) på det omfattende værk blev i 1721 trykt i København (*Vigilia Prima Noctium Ripensium* "Den første nattevagt af Ribe-nætterne").

Også Falsters danske forfatterskab blev der tid til i de første år i Ribe! Det udspringer af hans latinske og pædagogiske interesser, sikkert er han også blevet inspireret i Casten Worms' hjem, hvor han ofte kom. Casten Worms' bedstefader var den berømte oldgransker Ole Worm, og hans fader Mathias var en påskønnet lejlighedsdigter, der udover den sædvanlige kongerøgtelse også havde begået nogle satiriske rim, som stadig læstes, sammen med de bonmot'er han havde sat op i sit hus: "Samvittighed bedst veed/ hvad Ont og Got er skeed. - Hvad gjelder? Du ej kand/ Behages alle Mand. - Misundt Brød/ er meget sød" - ord som Falster har vidst at påskønne. Sønnen, Casten Worm, var begejstret for den franske satiriker Boileau, som han oversatte til dansk. Boileau - *fransk* stil - var ikke Falsters smag.

Falster havde sendt sin oversættelse af den *romerske* Juvenals 14. satire "Om børnetugt" til bedømmelse hos én af sine velyndere, Chr. Rantzau, og fik den tilbage sammen med 1. bog af Holbergs *Peder Paars* og en tilkendegivelse af, at det var bedre at skrive danske satirer i Juvenals (og Holbergs) ånd end forsøge at oversætte Juvenal fra latin. Opmuntringen (for sådan var det ment) havde virkning: Falster skrev sin første satire, "Verden som et Dollhus" (dvs. galehus), men lagde den foreløbig i skrivebordsskuffen (sammen med Juvenaloversættelsen). Hans første udgivelse, "Disse Tidens onde Optugtelse", var mere i overensstemmelse med den oprindelige Juvenal-oversættelse og kom 1720 (*ikke* 1716 som der står på titelbladet).

Året 1720 er et vigtigt år i den danske litteraturs historie: året for den første samlede udgave af Holbergs *Peder Paars* og for Falsters første satire. Trods store forskelle havde de to meget tilfælles, bl. a. kritikken af Universitetet og det akademiske niveau. Men hvor Holberg frækt bruger systemet som det nu engang var og kritiserer det indefra, er Falster den forsigtige, som holder sig for god til at have med dét at gøre som han inderst inde foragter. Det manglede ikke på tilbud til ham om at flytte østpå, både et professorat og rektoratet ved Roskilde Katedralskole blev der lokket med, men han foretrak at blive i Ribe. Hvorfor? - det undrede allerede samtiden. Og hvorfor sluttede hans forfatterskab, efter den raske start med seks satirer skrevet hurtigt efter hinanden, så brat?

Det var i hvert fald ikke på grund af manglende succes som dansk satiredigter: tiden råbte på satire, og Falsters kom i flere oplag. Men satiren var farlig for sin udøver, som Jacob Worms skæbne i det foregående århundrede havde vist. Han var blevet dødsdømt for sit angreb på Enevælden i 1681, og skønt han var blevet benådet og sendt til Trankebar, var hans lod en stadig husket advarsel til alle samfundskritikere. Styret var et lukket, autoritært system, som ikke tålte kritik, og selvom satirikerne forsigtigt holdt sig til almene emner og menneskelig dårskab i almindelighed, var det som satiredigter meget svært at undgå at blive - i hvert fald opfattet som - politisk. Holberg undgik det med sin *Peder Paars*, selvom man med lidt ond (eller god) vilje kunne opfatte skildringen af Anholt som et billede på det enevældige Danmark og der faktisk blev indgivet en klage over digtet til kongen; Falster holdt sig i hyppig kontakt med Rantzau, der nok kunne fortælle ham hvor vidt man "uden Wovelighed" kunne gå. - Alligevel blev det kun til seks satirer, der udkom i løbet af

1720'erne: Daarers alamodiske (dvs. moderne) Leveregler og Den daarlige (dvs. tåbelige) udenlandske Reise i 1721; Dend U-tidige Rang-Syge og Dend Uforsvarlige Recommendation i 1722; endelig Verden som et Doll-Huus i 1730. "Honnette og uskyldige Vers" er Holbergs karakteristik af dem; de savner nok den "subtile raillerie", ironien og viddet som kendetegner hans egne, men var til gengæld, efter samtidens dom, bedre vers.- Falsters to sidste, kendte, satirer kom først næsten 10 år senere: Om falske Venner i 1739 og Den Latinske Skriverstue i 1742.

Men "latinene hjælper meget et menneske udi alle forretninger": hvad Falster ikke kunne - eller turde - sige på dansk, kunne han bedre sige på latin. Samtidig med sit danske forfatterskab begyndte han et latinsk; det blev til 3 anseelige bind, som udkom i Amsterdam i årene 1729 til 1732. Den latinske titel *Amoenitates Philologicae*, 'Filologiske yndigheder' eller *Lærdoms Lystgård*, som den danske oversættelse hedder, var ikke Falsters egen; titelbladet med det smukke stik af vismanden i lindens skygge er nok forlæggerens, Adrianus Wor i Onder de Linden, Amsterdam, men passer i grunden ganske fint på Falsters forestillinger om det gode liv - i Ribe: "Tiliae sub tegmine tutus" 'I sikkerhed under lindens skygge' og det smukke klassiske tempel i baggrunden, bogen i skødet og tilhøjre en lyre, til venstre en globus: digtningen og lærdommen, - min sjæl, hvad vil du mer? Indholdet er humanistiske essays, mere efter Gellius' måde i *Noctes Atticae* end efter de moderne franske og engelske essayisters. Det er rigtige 'Noctes Ripenses', Ribe-nætter. Emneregistret er bredt, ofte aktuelle begivenheder, men altid set i relation til 'de Gamle', den græsk-romerske oldtid. Alle veje fører over Ribe til Rom. Ligesom Per Degn kan Falster først finde smag i grovbrødet, når han betænker at det på latin hedder 'panis' - men han ville ikke tilføje 'gravis'. For Falster er ikke nogen latterlig Per Degn - og slet ikke nogen Erasmus Montanus, dertil er hans respekt for menigmands fornuft for stor. Ligesom løjtnanten i Holbergs komedie mener han, at det sande udbytte af lærdom er at blive "tempereret, modest og føjelig". I en af diskurserne giver han et signalement af sin egen person gennem de retningslinjer han sætter for sit liv: han hader uenighed, men ikke konstruktiv kritik af ens overordnede for sagens skyld. (Der sigtes nok her til hans anstrengte forhold til de kirkelige myndigheder i almindelighed; hans forhold til Thura var, som sagt, godt, men netop således på grundlag af gensidig respekt; til Thuras efterfølger som biskop blev, som vi skal se, forholdet meget dårligt). Hans ideal er det sokratiske: hellere tåle uret end tilføje andre den. Men det er svært for ham at tåle uretten: han véd, at som samfundet er indrettet må man tækkes de mægtige, og så gør han det; men "jeg ærer mine Overmænd med Ærbødighed, mine Ligemænd med større Ærbødighed, og med størst Ærbødighed mine Undermænd". Størst ærbødighed skylder man børn. Thi "Saadan er vor vanartede Tidsalders Natur, at vi yde Fyrsterne, Velynderne, de Mægtige en (med Skam at sige) fast guddommelig Hæder".

Falster var ikke nogen revolutionær eller oprørsk natur - langt fra. Hans ideelle styreform var den monarkiske. Enevælden var han ikke fjendtlig overfor, men nok den måde den administreredes på. Det nye, ja moderne, i Falsters synspunkt er hans respekt for begrænsningen, det *faglige*. Som han selv havde valgt sit studium: filologien, sit arbejdsområde: skolen, og var sig bevidst om sin dygtighed inden for den begrænsning, harmedes han over den lette adgang til ros og ære som styret tilbød sine klakører, og navnlig over de krav om smiger og forbindelser han selv måtte honorere for at gøre sit arbejde ordentligt. Var det rimeligt, at han, en dygtig og efterhånden af alle anerkendt skolemand, skulle finde sig i, at biskoppen bestemte alting, endog hvilke hørere han skulle ansætte ved sin skole? At han skulle skrive ydmygende bønskrifter, have mægtig velyndere, for at opnå sin skoles bedste? Men sådan var det.

I 1723 var Falster blevet udnævnt til rektor. Rektor Sirich havde søgt og fået præstekald, og det var ganske nærliggende at Falster skulle være hans efterfølger. Men der viste sig hurtigt et problem: på

grund af den sære aflønningsform var rektoratet faktisk ringere aflagt end konrektoratet: Falster ville reelt gå ned i løn. Han ansøgte da - ad kommandovejen - om, at de to embeder måtte blive slået sammen, som de tidligere havde været, mod at han forpligtede sig til af egen lomme at aflønne en subrektor. Ansøgningen blev i første omgang afslået, og der gik rygter om at det skyldtes, at biskop Thura havde ønsket konrektoratet for sin søn. Uden at spørge om forlov hos sin foresatte, biskoppen, (som man ellers skulle) rejste Falster sporenstregs til København og søgte foretræde hos sine velyndere, og det lykkedes ham at få afgørelsen ændret efter sit ønske. - Det ejendommelige ved hele denne historie er, at det aldrig er lykkedes at finde det mindste bevis for, at rygterne talte sandt. Det ser ikke ud til at Thura har forsøgt at blande sig ufordelagtigt, tværtimod, at han loyalt har talt Falsters sag. Alligevel vedblev det at plage Falster alle dage og gav ham stof til en diskurs i "Amoenitates" og satiren om "falske venner". Årsagen må være, at sådan var forholdene, at det *kunne* være sandt - og navnlig at Falster i sit andragende havde været tvunget til at argumentere med, at han "ikke havde lagt sig efter andet end de slags Studeringer, som hører til en Schole", og følgelig ikke, som andre, kunne søge fra skolen ud i et velaflagt præstekald. En bitter pille at sluge for den ærekære mand! Som om han ikke netop så det som sin stolthed at være skolemand og en dygtig rektor!

Biskop Laurids Thura. Kopi i Ribe Katedralskoles sangsal efter original på Frederiksborgmuseet, ved Hans Hansen. (Originalen eksisterer ikke mere).

At Falster ret hurtigt må have indset sin fejltagelse i mistanken om Thuras loyalitet fremgår af, at intet ændredes i deres forhold indbyrdes efter denne episode, ja, ved Thuras død nogle år senere skrev han en salme til hans minde. Og forholdet havde altid været godt; i fællesskab havde de arbejdet for skolens fornyelse, fordelt på den måde at Falster fik idéerne og Thura via sine forbindelser sørgede for det økonomiske grundlag. Således havde de skaffet skolen et stort og lærd bibliotek, indsamlet ved gaver fra stiftets præster og byens borgere. En særlig afdeling var *Armarium Wormianum*, et skab med 69 klassiske forfattere, skænket af Casten Worm. Flere af dem havde været i Anders Sørensen Vedels eje. I 1720 kunne biblioteket, der stod opstillet i to store skabe i mesterlektien, indvies ved en festligholdelse på skolen, med taler af biskoppen og en lang latinsk redegørelse for 'de gamles' biblioteker ved rektor Falster. - Og således havde de udvirket, at hørernes boliger blev komplet renoverede i 1724 - og hele skolen endelig i 1727. Det var med god ret at rektor Thorup 100 år senere fik stiftet det Thura-Falsterske legat med det formål at anskaffe portrætterne af de to som skolen skyldte så meget, og at de den dag i dag hænger side om side i al fordragelighed i sangsalen.

Men til Thuras efterfølger fra 1731, Matthias Anchersen, blev forholdet dårligt; han var en anset ekspert i semitiske sprog, selvskreven som universitetslærer. Han blev også professor, men som de fleste andre nybegyndere ved universitetet, i en helt urimelig disciplin, nemlig - geometri! (ligesom Holberg for at komme ind ved universitetet havde måttet sluge den pille at blive udnævnt til professor i metafysik, som han foragtede). Af en eller anden grund (kongens uvilje?) blev Anchersen stækket i sin akademiske karriere: han fik ikke det professorat i teologi som han stiledede efter, og blev på det nærmeste forvist til bispeembedet i Ribe; sådan har han åbenbart selv følt det.

Stridspunktet var rettigheden til at vurdere og ansætte hørere ved Katedralskolen. Falster havde indstillet den unge Jens Ussing (som var hans kones søstersøn og hans egen gamle elev) som subrektor, ovenikøbet uden at informere biskoppen. En påtale fra biskoppen gjorde intet indtryk, og sagen gik helt til kongen. Falster tabte. Og det blev ikke ved dette ene nederlag; biskoppen

udbyggede sin klage til en almindelig kritik af Falsters administration: det var urimeligt at han mere end alle andre rektorer skulle have frihed til at tilsidesætte gældende regler. Biskoppens klage blev hørt på højeste sted, og Falster fik en alvorlig næse. Vi kender ikke hans reaktion, men kan måske gætte ud fra den omstændighed at han blev tavs!

Falster kunne være blevet professor, men valgte *ikke* at blive det - netop af frygt for at skulle begynde i geometri; Anchersen havde bidt i det sure æble og dog intet opnået. Falster kunne erklære sig tilfreds med det han havde opnået. Anchersen var fuld af bitterhed. Er det nok til at forklare, at de to ikke kunne med hinanden? Nej, hertil kom naturligvis, at Falster havde opbygget en - ville vi sige - rimelig grad af selvtillid i sit fag og sit embede. Han *var* en dygtig rektor og han havde forstået at hævde sig som sådan overfor Anchersens forgænger, men en latinskolerektor var nu engang underordnet biskoppen, og det kunne der ikke ændres på. Middelalderen var endnu ikke helt overstået: latinskolen var ikke fri af kirkens favntag - det blev den først mere end hundrede år senere. Resultatet af sammenstødet blev et føleligt nederlag for Falster, og biskoppen undlod ikke at forfølge sin sejr.

Falsters forhold til gejstligheden havde såvist altid været anstrengt, og det skulle blive værre. I Anchersen mødte han en repræsentant for den stiveste orthodoxi, som havde præget det meste af det forrige århundrede, men som gradvist var kommet i opposition til pietismen, den nye følsomhed i kirken som kom fra Tyskland. Hverken ortodoxien eller pietismen bekom Falster vel; hans egen holdning kunne snarere karakteriseres som gammelluthersk fromhed med et stærkt islæt af Melanchtons humanisme. Med Chr.VI's tronbestigelse i 1731 fik pietismen nærmest karakter af statsreligion; i hvert fald blev det efterhånden meget svært for dens modstandere at klare sig. Ved hoffet sad den mægtige Bluhme, en tysk indvandret pietistisk præst, som havde stor indflydelse på kongen. Og pietismen havde vind i sejlene næsten som en vækkelse blandt mange af landets præster, især i Sønderjylland. Også blandt Katedralskolens disciple blev der uro; flere af hørerne var blevet vakt og samlede disciplene omkring sig til bønnemøder og bibelkredse uden for skoletiden. Det var naturligvis ikke noget biskop Anchersen kunne se på sindsro, og da rektor var ansvarlig for sin skole, måtte Falster optræde mod sine egne hørere. Han formulerede en række spørgsmål til hørerne, der fortæller meget om det gode forhold han havde til dem, og heldigvis modtog han reaktioner fra dem der bekræftede dette. Flere af dem havde også været hans elever i skolen.

Det sidste og værste sammenstød Falster havde med Anchersen kom i 1738. Fra gammel tid havde det været regel, at disciplene skulle gøre korttjeneste i domkirken fra kl. 5 om morgenen og ved alle gudstjenester, som der var mange af. I Falsters rektorperiode var denne strenge og for skolearbejdet ødelæggende pligt blevet indskrænket til kun at gælde for de 12 disciple der havde fri bespisning i hospitalet (alt hvad der var tilbage af biskop Christierns gamle Puggård-stiftelse), endda sådan at kun 4 ad gangen havde tjenesten. Nu krævede biskop Anchersen de gamle regler respekteret i fuldt omfang: *hele* skolen, også hørerne, skulle deltage i de befalede tjenester; Falster forsøgte at appellere direkte til kongen og argumenterede for sin humane måde at administrere reglen på, men hans brev blev sendt tilbage til biskop Anchersen til udtalelse, og på dette grundlag afgjorde kongen, at rektor *stricte* skulle efterleve sin biskops ordrer. I modsat fald skulle han miste sin ret til at nyde konrektoratets indtægter, den ret han havde kæmpet så hårdt for i 1723. - Falsters personlige nederlag var en kendsgerning; værre endnu var nederlaget for den humanistiske linje han havde forsøgt at gennemføre i sin skole.

Domkirken set fra Falsters skolegård, september 1994.

Humanist er i virkeligheden den betegnelse der passer allerbedst på Falster. Hans humanisme var i slægt med Erasmus af Rotterdams; hans studerekammer var fyldt med klassiske værker. Ingen engelske og franske! Hans fag - for det var virkelig et *fag* for ham - *filologien* forsatte ham til en anden verden, den græsk-romerske. Når han trak sig tilbage til sit *Musæum*, sit studerekammer, kunne han ånde frit, tænke frit, være en fri mand. Faget filologi definerer han som en "egen metode, en smag og ynde i videnskaben" - og det som faget skulle tjene: videnskaben, den humanistiske, er for ham en metode i livet, en livssag; *humanitas* er også humanitet. "Ingenui nati sumus honestam libertatem a natura dotem vitæ nacti" - 'Vi er født frie og har fået en ærlig frihed som livsarv af naturen' - det siger han i en diskussion med en præst, der glæder sig over at det er lykkedes den pietistiske bevægelse at få bugt med dans og kortspil. Falster deler ikke den glæde: "når andre danser med fødderne, danser jeg med øjnene", siger han; " Gud har ikke sat os dødelige i dette liv som i en trædemølle, for at vi skal skamme os over os selv" - og så følger citatet ovenfor.

Falsters latinitet, hans *filologi*, er forbundet med renæssancen i langt højere grad end med den umiddelbart foregående barok. Barokkens brug af den klassiske kultur er en fernis, en ydre forsiring uden dybere sammenhæng med og forståelse af de antikke forbilleder. Falster er latinen i meget højere grad gået i blodet: han *tænker* på latin, og man mærker allerede den klassicisme der søger *handlingsmønstre* i antikken, f.eks. i den romerske frihedsopfattelse og kamp mod tyrannen, og som senere i århundredet skulle føre til den amerikanske frihedskrig og den franske revolution.

CHRISTIANI FALSTERI
AMOENITATES
PHILOLOGICÆ
SIVE
DISCURSUS VARIÏ.

AMSTELODAMI,
APUD ADRIANUM WOR,
Et hærædes ONDER DE LINDEN.

M DCC XXIX.

№ 898, ...

Men for Falster er tyrannen den *intolerance* der præger præsterne; han drømte ikke om at gå højere op i hierarkiet og angribe kongen. Og forøvrigt var han en fredelig mand. "Candide, sed caute" - 'Oprigtigt, men forsigtigt' var hans valgsprog. Det var af sådan forsigtighed han opgav at skrive danske satirer og forfattede sine essays på latin. Han vandt to fordele: at kunne skrive for et stort europæisk publikum og at opnå større udtryksfrihed. Men der var andre i landet der kunne læse latin; han undgik ikke ubehagelige konsekvenser af sit forfatterskab. I 1732, efter udgivelsen af 3. og sidste bind af "Amoenitates" (som indeholdt flere udfald mod pietismen), blev han inviteret af sin hollandske udgiver og ven, filologen Havercamp, til at rejse til Nederlandene. Det var en rejse han både havde brug for og lyst til: Han, den europæisk berømte filolog, havde aldrig været i udlandet eller haft chance til at tale ansigt til ansigt med fagfæller, kun gennem breve havde han holdt forbindelsen. Men han fik ikke lov: "Jeg havde allerede foden på trinbrættet", skriver han, "men kunne ikke opnå tilladelse fra hoffet (ab aula)." 'Men det var også ligemeget, fortsætter han; han ønskede intet, var tilfreds med det mål af lykke han havde; iøvrigt samlede han hver dag sin bagage, med en anden og større rejse i tankerne'.

Resignation eller ophøjet stoicisme? Vel snarest det sidste. For Falsters sjælero, hans *euthymi*, som han kalder det med et græsk ord, var tilkæmpet, ikke en del af hans natur. Hans temperament var hidsigt, som flere anekdoter fortæller; han måtte styre det. Én gang i sit liv havde han ladet sig lede af det: da han søgte rektoratet; da havde han kæmpet mod dragen og vundet sin sag. Derfor holdt han fast på den myte, at han var blevet svigtet af sin "overmand", Thura. De andre gange når han havde udfordret bestiet, havde han tabt. "Kom ikke for tæt på din overmand!" stod der på hans kakkelovnsskærm, med et billede af en satyr der vil omfavne ilden. Samme tanke havde han udviklet i den ovenfor citerede diskurs om sit livssyn "Paradoxe meninger til Brug i det daglige Liv": man skulle holde sig væk fra denne verdens mægtige, "der ej meddele de Fjærnere nogen Varme, men gør dem Fortræd som komme for nær".

Derfor befandt han sig så godt i Ribe og afviste alle tilbud om at flytte til hovedstaden. Det var hans *Arkadien* - eller var det? Han undgik jo, som vi har set, ikke ganske sammenstød med magten. Til gengæld havde han vundet studiero, mulighed for i sit *Musæum* at hellige sig sine klassikere; da han modtog tilbuddet om at komme til Ribe, spillede det uden tvivl en rolle at han på den måde kunne komme bort fra teologien og tilbage til filologien, og siden hen var studerekammeret hans fristed. Han havde vundet sig venner og familie i byen; Ribe var, åndeligt set, endnu de 'gode gamle dage' med rødder helt tilbage til reformationen i det 16. årh., ja længere. Først og sidst havde han vundet sig *skolen*.

Da Falster i 1723 blev rektor, digtede han "Brude-Vers til sit eget Brøllup, holdet med Riber Dom-Schole" - en dame, som havde haft adskillige ægtemænd, helt nøjagtigt "Trende Gange Ni/ Rectores, hvilket Tal jeg er den sidste i." Men han har ønsket det, for "Jeg var forelskt i Dig, Du vandt mit Hjerte-lag/ Med dine smukke Børn, det var den hele Sag". Det for os måske lidt pudsige billede er mere end en stilfigur. I ægteskabet med Margrethe havde Falster ingen børn - i ægteskabet med skolen en mængde. Og Falster var glad for børn og glad for at undervise.

I 1727 i hans tale ved indvielsen af den ny skolebygning dukker billedet atter op. Skolen er nu "en Barsels-Quinde" som bliver indledt i kirken efter veloverstået barsel! Hvis nogen ikke skulle forstå det, siges det med klare ord: "At Barsels-Quinden er vor Skole her i Ribe,/ Som vies ind i dag, kan let enhver begribe,/ Og at ved hendes Barn min Mening peger paa/ Vort ny Collegium, er klarligt at forstaa." Faderen nævnes ikke, men det er vel klart for alle hvem *det* er.

I 1752 var han klar til den sidste - og den eneste - store rejse. "Nu rejser jeg, Grethe" var hans sidste ord. Han havde haft bagagen pakket siden 1732, de sidste tyve år af sit liv. Sit bibliotek og sine manuskripter overdrog han til Universitetsbiblioteket - til gengæld for en sikring af Margrethes alderdom. Hun døde mange år senere, næsten 100 år gammel. I Ribe efterlod han stor agtelse og en velplejet skole som kunne holde i over 100 år. Falsters smukke skolehus står endnu, men i 1856 flyttedes indholdet til de nye rammer i Puggårds rektorhave.